

LAKIVALIOKUNNAN LAUSUNTO 1/2014 vp

Valtioneuvoston kirjelmä ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi (epäiltyjen ja syytettyjen lasten prosessuaaliset oikeussuojatakeet)

Suurelle valiokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunnan puhemies on 20 päivänä tammikuuta 2014 lähettänyt valtioneuvoston kirjelmän ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi (U 88/2013 vp) käsiteltäväksi suureen valiokuntaan ja samalla määrännyt, että lakivaliokunnan on annettava asiasta lausuntonsa suurelle valiokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- lainsäädäntöneuvos Kirsi Pulkkinen, oikeusministeriö
- erityisasiantuntija Johanna Puiro, sisäministeriö
- ylitarkastaja Paula Hurttia, sosiaali- ja terveysministeriö
- asianajaja Juha-Pekka Hippi, Suomen Asianajaliitto.

Lisäksi kirjallisen lausunnon on antanut
— Helsingin käräjäoikeus.

VALTIONEUVOSTON KIRJELMÄ

Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi

Komissio antoi 27.11.2013 direktiiviehdotuksen epäiltyjen ja syytettyjen lasten prosessuaalisista oikeussuojatakeista (KOM(2013) 822 lopullinen). Direktiivillä on tarkoitus määrittää vähimmäissäännöt epäiltyjen ja syytettyjen lasten prosessuaalisista oikeussuojatakeista, joita olisi sovellettava rikosoikeudellisissa menettelyissä koko Euroopan unionin alueella. Direktiivissä olisi säännökset epäillyn tai syytetyn lapsen kohtelusta esitutinnan ja oikeudenkäynnin aikana.

Lapsella tarkoitetaan alle 18-vuotiaasta henkilöä (3 artikla). Direktiivi edellyttäisi, että lapsel-

la on avustaja koko rikosoikeudellisen menettelyn ajan (6 artikla). Avustajan pakollista käyttöä koskevaa säännöstä ei kuitenkaan sovellettaisi muiden viranomaisten kuin syyttäjän tai tuomioistuimen määräämiin rangaistuksiin (resitaali 17).

Direktiivin mukaan lapsia koskevissa rikosoikeudellisissa menettelyissä käsittely olisi pidettävä yleisön läsnä olematta, jollei poikkeaminen tästä ole poikkeuksellisten olosuhteiden vuoksi perusteltua. Toimivaltaisten viranomaisten olisi toteutettava asianmukaiset toimenpiteet lapsen ja hänen perheenjäsentensä yksityisyyden, mukaan lukien nimien ja kuvien, suojaamiseksi. Jäsenvaltioiden olisi huolehdittava sii-

tä, että toimivaltaiset viranomaiset eivät levitä julkisesti tietoa, joka voisi johtaa lapsen tunnistamiseen (14 artikla).

Direktiivin mukaan lapsella olisi oikeus olla läsnä oikeudenkäynnissä. Jos lapsi ei ole ollut läsnä syyllisyyskysymyksen ratkaisemiseen johdaneessa oikeudenkäynnissä, lapsella olisi oikeus asian uuteen käsittelyyn (16 artikla).

Direktiivissä olisi lisäksi säännökset muun muassa tutkintavankeuden käytöstä ja tutkintavankina olevan lapsen kohtelusta (artiklat 10–12).

Valtioneuvoston kanta

Valtioneuvosto suhtautuu direktiiviehdotukseen lähtökohtaisesti myönteisesti. Rikosprosessuaalisilla oikeussuojatakeilla lisätään jäsenvaltioiden luottamusta toistensa järjestelmiin ja sitä kautta luodaan paremmat edellytykset tuomioi-

den ja päätösten vastavuoroiselle tunnustamiselle.

Valtioneuvosto suhtautuu myönteisesti siihen, että unionin tasolla luodaan epäiltyjen ja syytettyjen sekä pidätysmääräysmenettelyn kohteena olevien lasten prosessuaalisia oikeussuojatakeita koskevat vähimmäissäännöt, jotka täyttävät Euroopan ihmisoikeussopimuksen oikeudenmukaiselle oikeudenkäynnille asettamat vaatimukset. Valtioneuvosto pitää kannatettavana myös direktiiviehdotukseen liittyvän muita haavoittuvassa asemassa olevia epäiltyjä ja syytettyjä koskevan suosituksen tavoitteita.

Ehdotuksen yksityiskohtia tulee kuitenkin vielä harkita ja neuvotteluissa pyrkiä siihen, että säännökset ovat tarkoituksenmukaisia ja riittävän joustavia, ottaen huomioon erityisesti vähäisten rikosasioiden käsittely.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Komissio antoi 27.11.2013 direktiiviehdotuksen epäiltyjen ja syytettyjen lasten prosessuaalisista oikeussuojatakeista. Direktiivillä on tarkoitus määrittää vähimmäissäännöt epäiltyjen ja syytettyjen lasten prosessuaalisista oikeussuojatakeista, joita olisi sovellettava rikosoikeudellisissa menettelyissä koko Euroopan unionin alueella.

OSA-neuvosto hyväksyi marraskuussa 2009 päätöslauselman etenemissuunnitelmasta, jonka mukaan EU:n tasolla on toteutettava toimenpiteitä epäillyn tai syytetyn prosessuaalisten oikeuksien vahvistamiseksi rikosoikeudellisissa menettelyissä. Nyt kysymyksessä oleva direktiiviehdotus kuuluu tämän etenemissuunnitelman mukaisiin toimenpiteisiin.

Kansallisessa lainsäädännössä on pitkälti direktiiviehdotusta vastaavat säännökset epäillyn tai syytetyn lapsen oikeuksista ja kohtelusta rikosoikeudellisen menettelyn aikana. Saamansa selvityksen perusteella lakivaliokunta katsoo, että ehdotuksen yksityiskohtia tulee kuitenkin

käsittelyn edetessä vielä harkita. Neuvotteluissa tulee yleisesti pyrkiä siihen, että säännökset ovat riittävän joustavia ottaen huomioon erityisesti vähäisten rikosasioiden käsittely. Valiokunta kiinnittää huomiota kolmeen jossain määrin ongelmalliseksi katsomaansa artiklaan.

Ehdotuksen 6 artikla koskee *oikeutta avustajan pakolliseen käyttöön*. Sen mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että lapsella on avustaja koko rikosoikeudellisen menettelyn ajan. Oikeudesta käyttää avustajaa ei voisi luopua. Artiklan sanamuoto ei myöskään anna mahdollisuutta poiketa avustajan käytöstä vähäisten rikosasioiden käsittelyssä. Direktiiviehdotuksen johdanto-osassa (kohdat 17 ja 18) on kuitenkin selostettu tilanteita, joissa avustajan pakollinen käyttö vähäisissä rikkomuksissa olisi kohtuuton. Tällaisia olisivat esimerkiksi sellaiset vähäiset teot, joista muu viranomainen kuin syyttäjä tai tuomioistuin määrää seuraamuksen.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 2 luvun 1 §:n 3 momentin mukaan alle 18-vuotiaalle epäillylle on määrättävä puo-

lustaja viran puolesta, jollei ole ilmeistä, ettei hän tarvitse puolustajaa. Direktiiviehdotus menee tältä osin kansallista lainsäädäntöä pidemmälle, koska sen mukaan lapsella tulisi esimerkiksi rikosasian tuomioistuinkäsittelyssä olla aina avustaja. Ehdotuksen mukaan lapsi ei voisi myöskään luopua oikeudestaan avustajaan.

Lakivaliokunta pitää sinänsä hyvin perusteltuna, että lasten oikeutta avustajan käyttöön vahvistetaan unionin tasolla. Oikeusturvanäkökohdat eivät kuitenkaan välttämättä aina edellytä, että lapsilla olisi oltava avustaja kaikissa vähäisissäkin rikosasioissa. Huomioon tässä arvioinnissa on otettava myös se, että lapsen tekemän rikoksen tuomioistuinkäsittelyyn kutsutaan lapsen huoltajat ja sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen edustaja. Valiokunnan saaman selvityksen mukaan pakollinen avustajan mukana olo kaikkien vähäistenkin rikosasioiden käsittelyssä aiheuttaisi nykykäytäntöön verrattuna huomattavia lisäkustannuksia.

Edellä todetun perusteella valiokunta katsoo, että lapsen oikeusturvan takaaminen ei edellytä avustajan pakollista käyttämistä direktiiviehdotuksen mukaisessa laajuudessa. Tämän vuoksi direktiivin säännöksiä avustajan käytöstä on syytä muuttaa joustavampaan suuntaan.

Ehdotuksen 14 artiklassa on säännökset lapsen yksityisyyden suojaamisesta. Lasten rikosten käsittely olisi toteutettava pääsääntöisesti yleisön läsnä olematta. Viranomaisten olisi toteutettava asianmukaiset toimenpiteet lapsen ja hänen perheenjäsentensä yksityisyyden suojaamiseksi. Tämän suojan piiriin kuuluisi myös nimien suojaaminen.

Suomessa voimassa oleva lainsäädäntö mahdollistaa epäiltynä tai syytettynä olevan lapsen yksityisyyden suojaamisen esitutkinnassa sovellettavan viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) ja oikeudenkäynnissä sovellettavan oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) nojalla. Tuomioistuin voi päättää, että suullinen käsittely toimitetaan yleisön läsnä olematta, jos alle 18-vuotias on syytteessä rikoksesta ja suljettu käsittely ei olisi vastoin erittäin tärkeää yleistä etua. Voimassa oleva lainsäädän-

tö edellyttää kuitenkin, että tieto oikeudenkäynnissä syytettynä olevan lapsen henkilöllisyydestä on aina julkinen.

Käytännössä lapsen yksityisyyden suojan toteutumista voimassa olevan lain mukaisissa rikosprosessuaalisissa menettelyissä ei ole asetettu kyseenalaiseksi. Toisaalta oikeudenkäynnissä vastaajana olevan henkilön nimen salaaminen ei ole periaatteellisesti ongelmatonta edes lasten rikosten käsittelyssä. Näiden syiden vuoksi lakivaliokunnan mukaan neuvottelujen kuudessa on vielä tarkoin harkittava, onko ehdotettu sääntelymalli kaikilta osin perusteltu.

Ehdotuksen 16 artiklan mukaan lapsella olisi oikeus olla läsnä oikeudenkäynnissä. Jos lapsi ei ole ollut läsnä syyllisyyskysymyksen ratkaisemiseen johtaneessa oikeudenkäynnissä, lapsella olisi oikeus asian uuteen käsittelyyn, joka voi johtaa alkuperäisen päätöksen kumoamiseen.

Rikosprosessin perusteisiin kuuluu se, että vastaajalla on oikeus olla läsnä asiansa käsittelyssä. Tietyin laissa säädetyin reunaehdoin asia voidaan kuitenkin ratkaista, vaikka vastaaja on poissa asian käsittelystä. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain säännöksiä poissaolokäsittelystä (8 luvun 11 ja 12 §) voidaan soveltaa myös silloin, kun vastaaja on alaikäinen. Jos vastaaja on ensikertalainen nuori rikoksentekijä, tuomioistuimen on tarkoin harkittava sitä, onko vastaajan kannalta perusteltua tuomita hänet rangaistukseen poissaolostaan huolimatta (ks. HE 82/1995 vp). Vastaajan poissa ollessa ratkaistun asian uudelleen käsitteleminen edellyttää, että vastaajalla on ollut laillinen este, jota hän ei ole voinut ajoissa ilmoittaa (8 luvun 11 §).

Direktiiviehdotuksen sääntely vastaajan läsnäolosta on saadun selvityksen mukaan turhan kategorinen. Artikla voisi ehdotetussa muodossa johtaa siihen, että lapsi määrättäisiin nykyistä useammin noudettavaksi oikeudenkäyntiin. Käytännössä tämä puolestaan voisi merkitä esimerkiksi vähäisen rikoksen käsittelyssä asiallisesti perusteetonta lapsen vapaudenriistoa. Sääntelyn tulisikin mahdollistaa tuomioistuimelle ehdotettua laajempi tapauskohtainen harkintavalta.

Lausunto

Lausuntonaan lakivaliokunta ilmoittaa,

*että se yhtyy asiassa edellä esitetyin vä-
häisin huomautuksin valtioneuvoston
kantaan.*

Helsingissä 13 päivänä helmikuuta 2014

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj.	Anne Holmlund /kok	Jaana Pelkonen /kok
vpj.	Stefan Wallin /r	Arto Pirttilahti /kesk
jäs.	James Hirvisaari /ml1	Kari Tolvanen /kok
	Arja Juvonen /ps	Ari Torniainen /kesk
	Suna Kymäläinen /sd	Oras Tynkkynen /vihr
	Johanna Ojala-Niemelä /sd	Peter Östman /kd.
	Aino-Kaisa Pekonen /vas	

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Matti Marttunen.